

NOGIRONLIGI BO‘LGAN SHAXSLARNING IJTIMOY MUHITDAGI QIYINCHILIKLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH YO‘LLARI

Abdullayeva Hilola Shuxratovna,

Urganch Davlat Universiteti

”Ijtimoiy Ish: Oila va bolalar bilan ishlash “yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada nogironligi bo‘lgan shaxslarning jamiyatga integratsiya jarayonida duch keladigan asosiy muammolar tahlil qilinadi. Ijtimoiy infratuzilmaning mos kelmasligi, ta’lim va bandlik masalalaridagi to‘siqlar, jamiyatdagi stigmatizatsiya va diskriminatsiya muammolari batafsil ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, xalqaro tajribalar asosida ushbu muammolarni bartaraf etish yo‘llari hamda ijtimoiy muhitni yaxshilash bo‘yicha takliflar beriladi.

Kalit so‘zlar: Nogironligi bo‘lgan shaxslar, ijtimoiy muhit, inklyuziya, diskriminatsiya, bandlik, ta’lim, infratuzilma, huquqiy muhofaza, qo‘llab-quvvatlash, jamiyat.

Jamiyat taraqqiyotining muhim mezonlaridan biri – inklyuzivlik va barcha fuqarolarning teng huquqlarini ta’minlashdir. Nogironligi bo‘lgan shaxslarning jamiyat hayotida faol ishtirok etishi nafaqat ularning individual huquqlari, balki umumiy ijtimoiy taraqqiyot uchun ham muhim hisoblanadi. Biroq, bugungi kunda nogironligi bo‘lgan shaxslar ijtimoiy hayotga to‘liq qo‘shilishda qator qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar. Bu muammolar asosan infratuzilmaning mos kelmasligi, ta’lim va bandlik imkoniyatlarining cheklanganligi, sog‘liqni saqlash xizmatlariga yetarli kirish imkoniyatining yo‘qligi va jamiyatda davom etayotgan stigma hamda diskriminatsiya bilan bog‘liq. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma’lumotlariga ko‘ra, dunyo bo‘ylab 1 milliarddan ortiq nogironligi bo‘lgan insonlar mavjud bo‘lib, ularning aksariyati jamiyat hayotida to‘laqonli ishtirok eta olmaydi. O‘zbekistonda ham ushbu masala dolzarb bo‘lib, nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlarini ta’minlash, ularning ijtimoiy moslashuvi va bandligini oshirish bo‘yicha izchil islohotlar amalga oshirilmoqda.

Shunday bo'lsa-da, hali ham yechilishi zarur bo'lgan ko'plab muammolar mavjud. Ushbu maqolada nogironligi bo'lgan shaxslarning ijtimoiy muhitdagi asosiy muammolari, ularni bartaraf etish strategiyalari va jamiyatda inklyuzivlikni oshirish bo'yicha takliflar tahlil qilinadi. Maqolaning maqsadi –

nogironligi bo'lgan shaxslarning ijtimoiy hayotga integratsiyasini yengillashtirish uchun ilmiy asoslangan yechimlar taklif qilishdir.

Jamiyat taraqqiyoti inson huquqlari va teng imkoniyatlarning ta'minlanishi bilan o'lchanadi. Bugungi kunda nogironligi bo'lgan shaxslarning huquq va erkinliklari, ularning jamiyat hayotiga to'laqonli qo'shilishi dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Ko'pgina rivojlangan mamlakatlarda inklyuziv muhitni shakllantirishga e'tibor qaratilayotgan bo'lsa-da, amaliyotda hali ko'plab to'siqlar mavjud. Bunday shaxslarning ijtimoiy hayotdagi ishtiroki nafaqat ularga, balki butun jamiyatning taraqqiyotiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shunga qaramay, nogironligi bo'lgan insonlar infratuzilmaning yetarlicha moslashtirilmaganligi, ta'lim va ish bilan ta'minlanishdagi cheklovlar, ijtimoiy diskriminatsiya va iqtisodiy mustaqillikning zaifligi kabi qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi nogironligi bo'lgan shaxslarning ijtimoiy faolligiga jiddiy to'sqinlik qiladi. Panduslar, maxsus yo'laklar va liftlarning yetishmovchiligi ularning jamoat joylariga erkin kira olmasligiga sabab bo'ladi. Jamoat transportida maxsus o'rinlarning yo'qligi esa ularning harakatlanish imkoniyatlarini yanada cheklaydi. Natijada, ular ko'pincha mustaqil ravishda harakatlana olmaydi va jamiyat hayotidan chetda qoladi. Ushbu muammo ularning ta'lim olishi va ish faoliyati bilan ham bog'liq. Ta'lim har qanday inson uchun ijtimoiy rivojlanish va iqtisodiy mustaqillikka erishishning asosiy vositalaridan biridir. Biroq, nogironligi bo'lgan shaxslarning ta'lim olish imkoniyatlari cheklangan bo'lib, bu ularning kasbiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Inklyuziv ta'lim tizimi yetarlicha rivojlanmaganligi sababli, ko'plab nogiron bolalar odatiy maktablarda o'qish imkoniyatidan mahrum. Universitet va kasb-hunar markazlarida esa ularga mos o'qitish uslublari va texnologiyalar yetishmaydi. Bu esa ularning kelajakda munosib ish topishi va jamiyatda o'z o'rnini topishini yanada qiyinlashtiradi.

Nogironligi bo'lgan shaxslarning iqtisodiy mustaqilligi jamiyatdagi ijtimoiy tenglikning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Biroq, mehnat bozorida ularga

nisbatan diskriminatsiya mavjud bo'lib, ko'plab ish beruvchilar ularni ishga qabul qilishga tayyor emas. Ish joylarining nogiron xodimlar ehtiyojiga moslashtirilmaganligi, mehnatga layoqatlilik darajasiga noto'g'ri baho berilishi va maxsus dasturlarning samarasizligi ularning iqtisodiy mustaqilligiga erishishiga to'sqinlik qiladi. Natijada, nogironligi bo'lgan shaxslar ko'proq ijtimoiy yordamga tayanishga majbur bo'ladi va jamiyat taraqqiyotiga o'z hissasini qo'shish imkoniyatidan mahrum bo'ladi. Bundan tashqari, jamiyatda nogironlik tushunchasi to'g'ri qabul qilinmasligi ularning ijtimoiy hayotdagi ishtirokiga jiddiy ta'sir qiladi. Ko'plab hollarda ularning qobiliyatlari past baholanadi va ular jamiyatning to'laqonli a'zosi sifatida qabul qilinmaydi. Bu esa ularning ijtimoiy izolyatsiyasiga olib keladi. Keng jamoatchilik orasida nogironligi bo'lgan shaxslarga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish, ularning huquqlarini himoya qilish va ijtimoiy stigma bilan kurashish muhim masalalardan biri hisoblanadi. Ushbu muammolarni hal qilish uchun kompleks yondashuv zarur. Avvalo, infratuzilmani nogironligi bo'lgan shaxslarning ehtiyojlariga moslashtirish bo'yicha islohotlar amalga oshirilishi lozim. Shaharsozlik me'yorlariga maxsus panduslar, yo'lakchalar va liftlarni kiritish, jamoat transportini moslashtirish shart. Ta'lim tizimida esa inklyuziv ta'lim metodlarini keng joriy etish, universitetlar va kasb-hunar markazlarida maxsus o'quv dasturlarini ishlab chiqish va nogiron talabalar uchun qo'shimcha texnologik vositalarni yaratish zarur. Mehnat bozorida nogiron shaxslarning bandligini oshirish uchun davlat tomonidan rag'batlantiruvchi choralar ko'rilishi, ish beruvchilarga imtiyozlar taqdim etilishi hamda nogironlik darajasiga mos kasblar bo'yicha maxsus ish o'rinlari yaratish mexanizmlari yo'lga qo'yilishi lozim. Bundan tashqari, tadbirkorlik va o'z biznesini yo'lga qo'yish istagida bo'lgan nogiron shaxslarga grantlar va kreditlar ajratish tizimi takomillashtirilishi kerak. Eng muhimi, jamiyatda nogironligi bo'lgan shaxslarga nisbatan ijobiy munosabat shakllantirish, ularning huquqlarini targ'ib qilish va diskriminatsiyaga qarshi kurashish uchun axborot kampaniyalari va maxsus a dasturlar amalga oshirilishi lozim. Nogironligi bo'lgan shaxslarning jamiyat hayotidagi ishtirokini oshirish uchun har bir fuqaro o'z hissasini qo'shishi, davlat va nodavlat tashkilotlari esa bu borada faol hamkorlik qilishi lozim.

International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences

Hosted online from New York, USA

Website: econfseries.com

2nd April, 2025

Shunday qilib, nogironligi bo'lgan shaxslarning ijtimoiy muhitdagi qiyinchiliklarini bartaraf etish nafaqat ularning, balki jamiyatning umumiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Teng imkoniyatlar yaratish, to'siqlarni bartaraf etish va jamiyatning barcha qatlamlari uchun qulay muhitni shakllantirish taraqqiyot sari muhim qadam bo'lib, bunda davlat, jamoat tashkilotlari va har bir insonning hissasi katta ahamiyat kasb etadi. Nogironligi bo'lgan shaxslarning jamiyatda to'laonli ishtirok etishi uchun qulay muhit yaratish davlat va jamiyatning ustuvor vazifalaridan biridir. Buning uchun infratuzilmani nogiron shaxslar ehtiyojlariga moslashtirish, ta'lim tizimini inklyuzivlashtirish, bandlik va iqtisodiy mustaqillikni ta'minlash, ijtimoiy diskriminatsiyaga qarshi kurash hamda davlat va jamoatchilik tashkilotlari hamkorligini kuchaytirish kabi kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur. Avvalo, nogiron shaxslarning mustaqil harakatlanishini ta'minlash uchun jamoat joylari moslashtirilib, binolarga panduslar va maxsus liftlar o'rnatilishi, shahar infratuzilmasi ularning ehtiyojlariga mos holda rivojlantirilishi kerak. Shuningdek, maxsus transport tizimi yo'lga qo'yilib, nogiron shaxslar uchun maxsus avtobuslar soni oshirilishi lozim. Ta'lim tizimini inklyuzivlashtirish esa nogiron insonlarning mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lishiga xizmat qiladi. Umumiy maktablarda ular uchun mos sharoitlar yaratish, oliy ta'lim muassasalarida ularga maxsus texnologik vositalar taqdim etish va kasb-hunar o'rgatish dasturlarini ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi. Nogiron insonlarning iqtisodiy mustaqilligini ta'minlash uchun ish beruvchilarni rag'batlantirish, nogiron tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlash va masofaviy ish imkoniyatlarini kengaytirish lozim. Davlat va xususiy sektorda maxsus ish o'rinlari yaratish ham nogiron shaxslarning bandligini oshirishga yordam beradi. Bundan tashqari, nogiron shaxslarning jamiyatga integratsiyasini ta'minlash uchun huquqiy va ijtimoiy himoyani mustahkamlash zarur. Nogironlik bo'yicha qonunchilik takomillashtirilib, ijtimoiy stigma va stereotiplarga qarshi kurashish bo'yicha keng targ'ibot ishlari olib borilishi kerak. Ommaviy axborot vositalari orqali nogiron shaxslarning jamiyatdagi o'rni yoritilib, ularga bepul yuridik xizmatlar ko'rsatish tizimi rivojlantirilishi lozim. Bu jarayonda davlat va jamoatchilik tashkilotlarining hamkorligi muhim o'rin tutadi. Nogiron shaxslarning huquqlarini himoya qiluvchi NNTlar bilan hamkorlik qilish, xususiy sektorni nogiron insonlar uchun ijtimoiy loyihalarga jalb etish va ko'ngillilar

harakatlarini qo'llab-quvvatlash ularning jamiyat hayotida faol ishtirok etishini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, nogironligi bo'lgan shaxslarning ijtimoiy muhitini yaxshilash infratuzilmani moslashtirish, ta'lim va bandlik imkoniyatlarini kengaytirish, huquqiy himoyani mustahkamlash va diskriminatsiyaga qarshi kurash kabi kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish bilan bog'liq. Davlat, xususiy sektor va jamoat tashkilotlari hamkorligi orqali nogiron shaxslar uchun teng imkoniyatlar yaratish va ularning ijtimoiy integratsiyasini ta'minlash mumkin. Xalqaro tajribadan foydalanish ham muhim omillardan biridir. Rivojlangan davlatlarning nogironlar huquqlari bo'yicha ilg'or tajribalarini o'rganish va O'zbekistonda tatbiq etish, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilish orqali nogironlarning hayot sifatini oshirishga qaratilgan loyihalarni amalga oshirish lozim. Shu kabi chora-tadbirlar nogironligi bo'lgan shaxslarning jamiyatga to'liq integratsiyasini ta'minlash va ularning turmush sharoitlarini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I. A. O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li. – Toshkent: O'zbekiston, 1997.
2. Qosimov B. va boshqalar. Ijtimoiy himoya asoslari. – Toshkent: Fan, 2010.
3. Mahmudov N. Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari va ijtimoiy muhofazasi. – Toshkent: Adolat, 2015.
4. Abdullayev I., Xo'janazarov S. Inson huquqlari va nogironlik masalalari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.
5. Xudoyberganov R. Nogironlarni ijtimoiy rehabilitatsiya qilish tamoyillari. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2020.